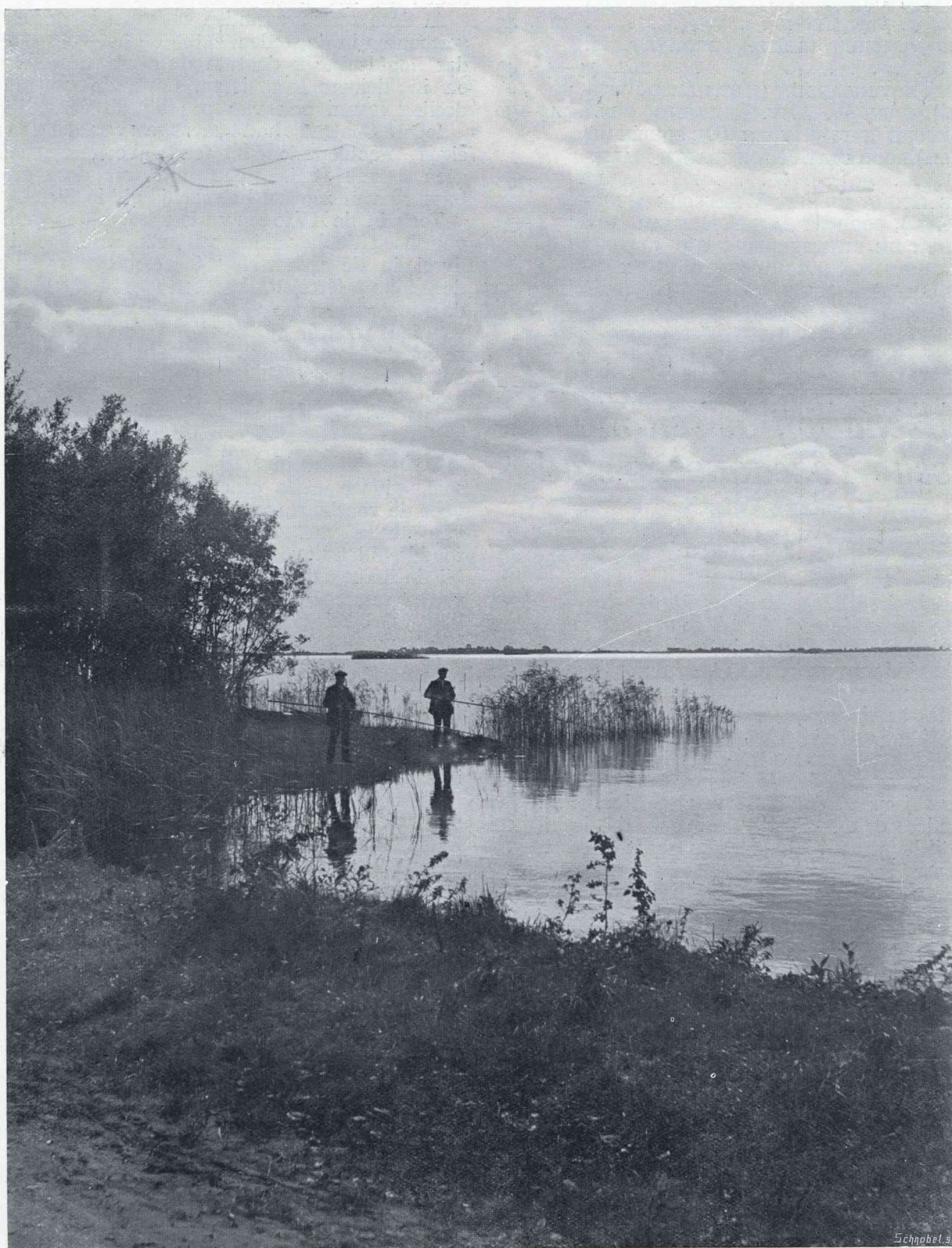

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 4

ZATERDAG 28 JANUARI 1933

EEN VEELBELOVEND HOEKJE

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

EEN VEELBELOVEND HOEKJE (ILL.)	BLZ. 41
DE MAATSCHAPPIJ IN EEN MIDDELEEWSCH TOS- CAANSCH E STAD, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (4)	BLZ. 42—43
JAVAANSCH E NYMPHALIDEN (BIJ DE GEKLEURDE PLAAT), DOOR R. VAN EECKE	BLZ. 43
HET RIJK DER VISSCHEN (GEÏLL.), DOOR Dr. H. ENGEL	BLZ. 44—46, 49
DE PADANGSCH E BOVENLANDEN (HET KARBOUWEN- GAT), (GEÏLL.), DOOR W. A. V. LIEFLAND	BLZ. 49—50
ZUID-AFRIKAANSCH E KAFFERTYPEN (DE SOIRÉE BIJ ELIZA), (GEÏLL.) DOOR PHITA KAMPFRAATH-MALIE- PAARD	BLZ. 50—53
DE WEENSCH E OPERA EN HET WEENSCH E BURG- THEATER (GEÏLL.), DOOR WILLEM M. BEKAAR	BLZ. 52—54
UTRECHT. ONDER DE STADHUISBRUG MET GEZICHT OP DE VISCHMARKT EN VALKGIER (GYPOHIERAX AN- GOLENSIS GM.) UIT TROPISCH AFRIKA IN ARTIS (ILL.)	BLZ. 54

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar Rokin 74-76, Amsterdam. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventueele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

De maatschappij in een middel- eeuwsche Toscaansche stad

4) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

DE elmora stamde nog uit den tijd van Karel den Groote en was een reminiscentie van de heusche gevechten tusschen de Frankische ridders en de Sieneesche bevolking. In den tijd, dat de Saracenen Italië bestookten, nam de adel de wijk naar het versterkte Siena, doch, niet gewend aan eenig boven hen staand gezag, wilden de ridders zich niet voegen naar de stedelijke wetten en kwamen in opstand tegen de Sieneesche bevolking. Deze onlusten eindigden gewoonlijk met bloedvergieten en met plundering der huizen van de vermogenden.

Minder gevaarlijk was een ander spel, giuoco della pugna, van nog ouderen oorsprong dan de elmora. Want volgens Livius liet Tarquinius Priscus na den bouw van den circus maximus daar onder andere ook „pugna” vertoonen, de deelnemers waaraan liet hij komen uit Etrurië, en wel uit de omstreken van Siena, waar de „pugna” van oudsher in zwang was.

Bij de pugna werd slechts met de vuisten gevochten, die, om de kracht der slagen te breken, met zijden doeken waren omwonden. De strijdenden verdeelden zich in twee compagnieën en op het signaal van den trompetter openden zij het gevecht. Twee leiders, die op een verhooging stonden, regelden het spel en wanneer de pugilisten niet luisterden naar het commando den strijd te staken, werden zij uit de vensters met koud water begoten, of men wierp hen zelfs met steenen om hen te doen ophouden. Na het gevecht gaven de gewonde tegenstanders elkaar de hand tot teeken van verzoening en zij die ongedeerd waren, dansten op de muziek het plein rond.

Soms onttaardde ook de pugna, evenals de elmora, tot een gevaarlijk, verbitterd gevecht en in 1324 poogden de podestà en de capitano del popolo met hun mannen de partijen vergeefs te scheiden. Van alle kanten kwamen steeds meer jonge mannen toesnellen en de Signori waren ten einde raad, tot ten laatste de bisschop met het kruis in de hand, omgeven door een processie van geestelijken, op het tooneel van den strijd verscheen en een einde aan het gevecht maakte. Doch intusschen waren er reeds vier mannen gedood en het opgezweept gepeupel was begonnen de huizen der tegenpartij in brand te steken en hun winkels te plunderen.

Deze rooverijen hadden blijkbaar een aangename herinnering achtergelaten bij het straatvolk, want nog in de XVe eeuw eigenden de overwinnaars bij de pugna zich het

recht toe, de wijn- en kaaswinkels van de tegenpartij te plunderen. Een soortgelijke gewoonte bestond te Rome, waar de bevolking het als een door de traditie geheiligd recht beschouwde, het Vaticaan te plunderen na het overlijden van den paus.

Tot de gewilde spelen behoorde, vooral in later tijd, de giuoco del pallone, verwant met het hedendaagsche voetbal-spel, en de Sieneezen waren daar zoo aan verslaafd, dat tijdens de ergste belegering van Siena, in het jaar 1555, de jonge mannen in de uren waarop zij vrij van den krijgsdienst waren, op het plein bijeenkwamen om het te spelen, niettegenstaande de honger hen kwelde en de vijandelijke projectielen hun leven bedreigden.

Het volk beoefende de pallo met houten ballen, wat heden nog het meest geliefkoosde spel van Italië is.

Al deze spelen vormden zulk een intrinsiek deel van de gewoonten in de steden, zaten bij het volk zoo in het bloed, dat hoofdzakelijk daarom de stad verdeeld was in Terzi en in kleinere kwartieren, Contrade genaamd. Deze verdeling kwam ook van pas bij de verdediging der stad.

Iedere Contrada had haar eigen vaandel en later ook haar eigen praalgewaden bij feestelijke gelegenheden, maar in geen enkele Italiaansche stad was deze groepeerings der burgerij van zooveel betekenis als in Siena.

Toen in de XVIe eeuw stierengevechten werden ingevoerd, verscheen de bevolking van elk stadsdeel in haar eigen livrei in de arena. Het Sieneesche volk was zoo verzot op dergelijke tafereelen, dat toen grootvorst Ferdinand in 1590 de stierengevechten verbood, zij wedrennen van stieren invoerden, waarbij „jockeys” op den rug der dieren zaten om ze tot de grootst mogelijke snelheid aan te sporen en tijdens het carnaval vermaakte men zich met harddraverijen op ezels, wat ten deele een herhaling was der oude giuoco della pugna, want het einde was gewoonlijk een gevecht van het gepeupel.

De geestelijkheid trad herhaaldelijk op tegen een ander spel, giuoco delle rombole genaamd, dat zeer gevaarlijk voor de voorbijgangers was, want het bestond in het werpen van steenen met een catapult op zoodanige wijze, dat zij ronddraaiden boven de hoofden der spelers. — Aangezien er bij de kerken de meeste ruimte was en de jeugd daar het vaakst tesamen kwam voor de „rombole”, vreesde de geestelijkheid, dat deze samenkomsten de bevolking zouden terughouden van den kerkgang.

Hazardspelen, dobbelen, kaarten en wat dies meer zij, behoorden tot de grootste passies en diepst ingewortelde zonden van de middeleeuwen. Het dobbelspel, giuoco dei dadi, werd overal gespeeld, waar slechts eenige mannen bijeen waren: in de herberg, in sloppen en stegen, in woningen, in kloosters.

Bisschop Buonfiglio van Siena verbood in het jaar 1232 op straffe van den banvloek zijn geestelijken in het openbaar te spelen. Maar verbodsbepalingen hadden weinig uitwerking. De steden waren toch genoodzaakt althans een zekere controle op de spelers uit te oefenen, vandaar dat zij vergunningen gaven voor het houden van kleine speelhuizen, die in Siena baratteria genoemd werden.

Aan het hoofd van zoo'n instelling stond de barattiere, een persoon, bescheiden in rang, maar goed aangeschreven bij het raadhuys. Het stadsbestuur gebruikte de eigenaars van deze gesanctioneerde speelholten voor allerlei opdrachten, voor het invorderen van boeten en voor karweitjes, waar niet iedereen zich toe zou leenen.

In een stad als Bologna, waar veel jongelieden woonden, stond aan het hoofd van deze speelholten een capo, die door het gemeentebestuur aangesteld was en dien men schertsend podestà di giuoco noemde.

De meest geliefde kaartspelen waren hombra en tarok, dat door Francesco Antelminello Castracani Fabbia, vorst van Pisa, tegen het einde der XIVe eeuw moet geperfectioneerd zijn. Op de kaarten stonden vaak heiligen afgebeeld, of portretten van pausen.

Ten slotte behoorde de jacht tot de gewone bezigheden der ridders: in de Maremmen was overvloed van herten en vossen, zoodat daar groote jachtpartijen georganiseerd werden. Te oordeelen echter naar de beschrijving der jachtstoeten zou men zeggen, dat het meer te doen was om de staatsie, dan om de jacht zelf.

Met de opkomst der steden en het toenemen der vrijheid ging gepaard het ontstaan van het vereenigingsleven, vooral

onder de jongelieden uit den gegoeden stand. In vele streken van Italië en in het bijzonder in Toscane, zijn in de XIIIe eeuw vereenigingen van bonvivants ontstaan. Zij droegen verschillende namen: „de vereeniging der Valken”, „der Leeuwen”, „der Ronde Tafel” en in bijna iedere stad waren de mannen lid van een genootschap, dat van zijn leden een beëdigde verbintenis tot stipte geheimhouding te zijnen opzichte eischte. Die geheimhouding moest de leden beschermen tegen de waakzaamheid van Signoria en geestelijkheid, want de voornaamste werkzaamheid van deze bonden was het offeren aan Venus, Bacchus en den god van het kaartspel.

Deze genootschappen hadden statuten, „brevia” genaamd, ten overstaan van een notaris opgemaakt. Groepen van leden trokken dikwijls door de straten onder het zingen van amoureuze liedekens, die vaak werden geïmproviseerd.

De cultus der liefde, die ontstaan was in het zuiden van Frankrijk en grooten invloed had op de Italiaansche zeden, werd ook beoefend op de publieke feesten. In Juni 1284, aldus schrijft Villani in zijn kroniek, werd in Florence op den dag van Sint Jan, voornamelijk op initiatief van het geslacht de' Rossi, een genootschap gesticht, dat meer dan duizend leden verwierf, die geen andere zorg hadden dan spel en vermaak en dansen met vrouwen. Zij droegen witte kleederen en noemden hun voorzitter „heer der liefde”. Door de vereeniging werden jaarlijks feesten georganiseerd, die bijna twee maanden duurden en waarvoor ridders en jongleers van ver buiten af naar de stad kwamen. Ongerekend de vereenigingen van dartele jongelieden, waren er wel driehonderd ridders van elders, die men dikwijls tot op een belangrijken afstand buiten de stad tegemoet ging om te verwelkomen. Bij het einde der feesten deed men hen ook uitgeleide. Den muzikanten schonk men als belooning rijke gewaden.

Er bestonden ook vereenigingen van vrouwen en meisjes, die, met guirlandes versierd, voorafgegaan door een ridder der liefde, in een fraaien stoet door de straten trokken, dansende en genietende van hun jeugd.

Door geheel Toscane werd het feest gevierd di calendi maggio, het Meifeest, de lente werd verwelkomd met spel en dans, waarbij aan het hoofd stond de genoemde Signor dell'amore. In Bologna had een vrouw, contessa di maggio genaamd, de leiding, in Modena en Ferrara heette zij regina di maggio.

Den eersten Mei werd voor een portiek of voor de poorten der stad een tribune opgericht, met fluweel of damast bekleed, met guirlandes van bloemen en groen versierd. Op een „troon” zat een schoone maagd, getooid met diadeem of kroon gelijk een koningin. Jeugdige vriendinnen omringden haar, dansen en zongen en namen giften van de toeschouwers in ontvangst.

Die giften voor de contessa waren een belangrijk onderdeel van het feest en werden dikwijls door een gansche kinderschaar voor haar geïnd. Wellicht was dit een middel om mooie, maar arme meisjes aan een bruidsschat te helpen.

Een minder baatzuchtige gewoonte was het aanbieden van een tak met frissche bladeren, door veelkleurige linten versierd, alla donna amata. De tak werd gezet voor het venster of bij de deur van de beminde, men zong canzone, en danste, haar ter eer. Dit was een soort Mei-serenade.

Alle openbare feesten en vermaken in Italië waren in de eerste plaats volksfeesten in tegenstelling met de festijnen in het Noorden. Ondanks het feudale stelsel en de heele reeks van ridders, graven en markgraven, den Italianen in verloop van tijd opgedrongen door de „barbaren”, bleef de Italiaansche maatschappij democratischer dan eenige andere. Het embleem der gelijkheid bij de publieke vermaken was het masker, van oudsher gedragen tijdens het carnaval. Het masker was het symbool van de toenadering tusschen alle klassen der samenleving, bij de vermomden verdween de kastegeest en humor, geest en gevatheid behaalden de overhand.

(Wordt vervolgd)

Javaansche Nymphaliden

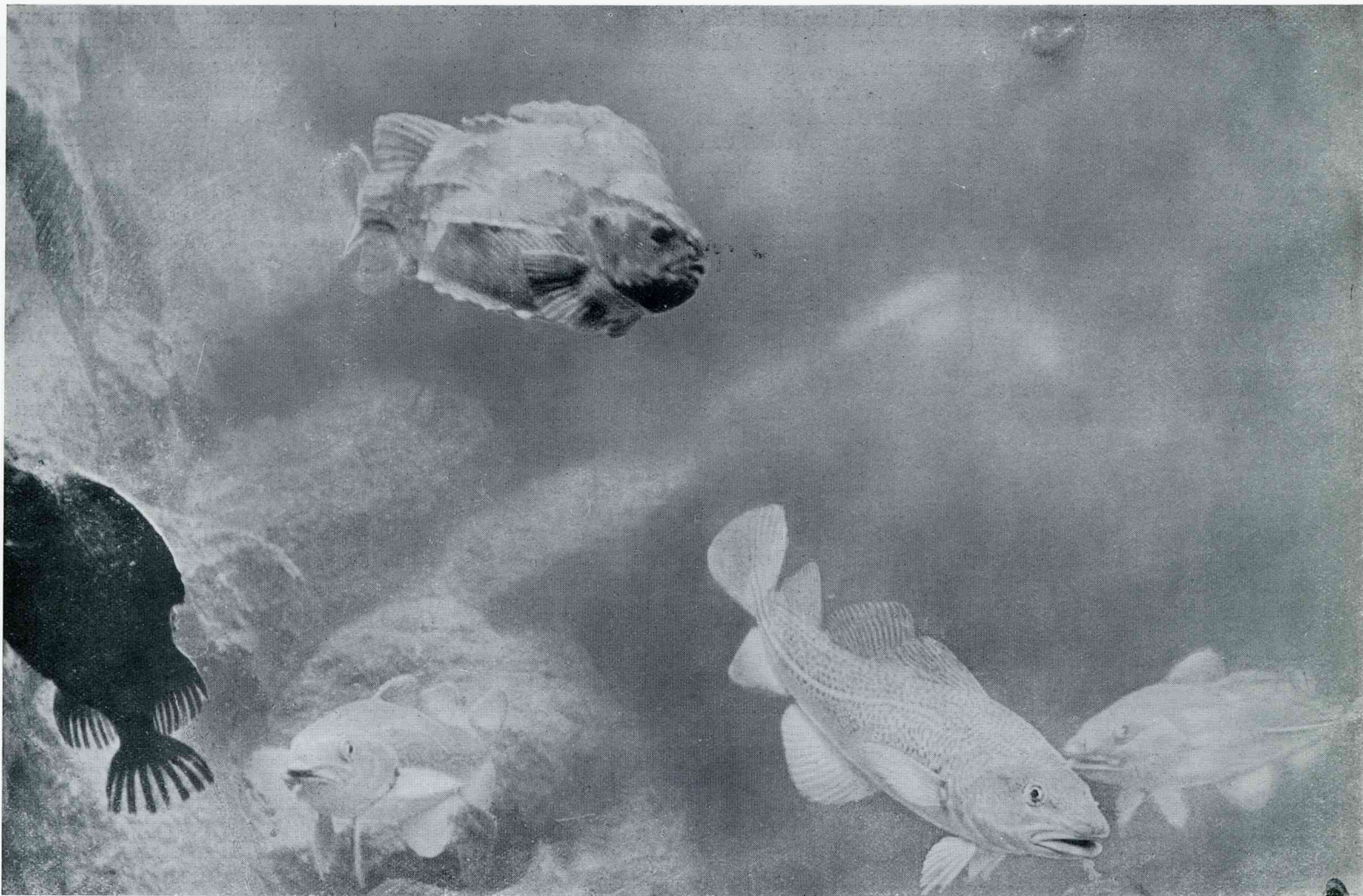
DOOR R. VAN ECKE¹⁾

TOT de Nederlandsche Nymphaliden behooren o.a. de Schoenlappers en de Perlmoervlinders. Wie kent niet den Dagpauwoog, Vanessa io L. of den nog mooieren Koningsmantel, Vanessa antiopa L., om maar niet te spreken van Vanessa atalanta L. en Vanessa urticae, die

overal voorkomen, waar maar brandnetels te vinden zijn en waar groeien deze niet? Nu worden hier slechts een paar groepen genoemd ter oriëntering, doch er zijn er veel meer. Is de verscheidenheid onder de Nymphaliden in ons klein, somber landje, reeds groot, onder de Javaansche Nymphaliden, die volop kunnen dartelen en stoeien in vollen zonneschijn en die bloemen vinden te kust en te keur, is de verscheidenheid in vleugelvorm, in kleur en teekening al bijzonder groot. Er bestaat geen kleur, of zij komt bij de Nymphaliden voor. Het spreekt haast van zelf, dat de plaat, die hierbij gegeven is, dit feit niet voldoende illustreert. Daarvoor zou men de ongeveer 100 soorten van Java bij elkaar moeten zien. Die groote verscheidenheid komt ook wel hierdoor, dat de familie der Nymphaliden niet homogeen is. De vlinderkenners hebben met vele groepen geen raad geweten en die maar bij de familie der Nymphaliden ondergebracht. Kijkt maar eens naar de afbeelding van Eriboea dehaani Doubld. en zoo zijn er nog meer soorten, die de zelfde eigenaardige staarten aan de achtervleugels hebben. Behooren die nu met de andere in een familie? Bovendien zijn de vleugels veel taaier en harder en deze vlinders zijn zeer onstuimige en wilde vliegers. In ons land is de prachtige Apatura iris L. een zeldzame vertegenwoordigster van deze groep. Wanneer men dien vlinder ziet, dan heeft men hem nog niet! Bekijken wij de beide Cyrestis-soorten, Cyrestis nivea Zink en Cyrestis lutea Zink. Zijn zij niet hemelsbreed verschillend van Eriboea dehaani Doubld., hoewel zij ook staarten aan de achtervleugels hebben? De vleugelteekening met de fijne lijntjes is geheel iets anders en bovendien vliegen deze vlinders zwevend en zeilend, zonder de vleugels snel te bewegen, zooals de Eriboea dat doet. Zij gelijken in het bosch op door den wind gedragen papiersnippers. Tanaëtia trigerta Moore en nog verscheidene andere leden van het zelfde geslacht hebben ongeveer dezelfde vleugelteekening, die ook overeenkomt met die van Lebaea alankara Horsf. De afbeelding van Kallima limborgi paralecta Horsf. ontbreekt in bijna geen boek over tropische vlinders en de vlinder zelf is in elke verzameling aanwezig. De bezitter der verzameling zal, wanneer hij een leek voor zich heeft, direct hem de onderzijde der vleugels laten zien. Zoo mooi als deze vlinder op de bovenzijde der vleugels is, gelijk op de plaat te zien is, zoo merkwaardig is hij op de onderzijde, want elk paar vleugels, dus één voor- en één achtervleugel, bootst precies een dor blad met hoofd- en zijnerf na. De hoofdnerf van het blad komt precies in het staartje aan den achtervleugel uit, waardoor het op den bladsteel lijkt. Wanneer nu de vlinder in het struikgewas gaat zitten en zijn vleugels dicht klapt, dan kunnen de scherpste oogen hem niet van andere dorre bladeren onderscheiden. Deze soort en ook nog andere soorten, die dezelfde eigenschap bezitten, worden aldus beschermd. Kallima paralecta is het klassieke voorbeeld voor de z.g. mimicry-theorie, waarover de geleerden het nog steeds niet eens zijn. Het valt echter niet te ontkennen, dat de bladnabootsing van dezen vlinder al zeer opvallend is. In het algemeen dragen de Nymphaliden op de bovenzijde een kleuriger kleed dan op de onderzijde. Pyrameis cardui L., onze Distelvlinder, is een cosmopoliet, die over de geheele wereld het zelfde kleed draagt. Op Java komt deze soort in het gebergte voor. Cardui vertoont zwakke sporen van oogvlekken op de achtervleugels en in den voorvleugelpunt; Precis almana L. en Precis atlites L. hebben nog duidelijke z.g. ocelli of oogvlekken, die wij bij de Satyriden of Zandoogjes besproken hebben (zie het nr. van 7 dezer). Beide soorten zijn op Java en ook elders in de tropen zeer gewone verschijningen. Hetzelfde kan gezegd worden van Cethosia penthesilea Cram en Cynthia arsinoë L. De laatste komt dikwijls op het strand voor, in het bijzonder, wanneer daar vele rottende substanties liggen. De Nymphaliden hebben trouwens in het algemeen eene bepaalde voorliefde voor minder aangename geuren. Een slimme Prikkebeen weet de dieren op deze wijze naar zich toe te lokken en te vangen. Hiermede eindigen wij ons praatje over Javaansche dagvlinders, waartoe o.a. nog de zeer mooie familie der Lycaeniden of Blaauwtjes behoort.

1) Bij de gekleurde plaat. De voorafgaande artikelen in deze reeks verschenen in de nrs. van 24 Dec. 1932, en 7 en 21 dezer.

Ontvangen Boek. Van de N.V. Boek- en Handelsdrukkerij v.h. Mouton & Co. te 's Gravenhage ontvingen wij: GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE ZUIVELBEREIDING in het laatst van de 19e en het begin van de 20e eeuw, door Dr. Ir. V. R. IJ. Croesen.

BOVEN: ZWEMMENDE SNOTDOLF. MEESTAL HOUDT HIJ ZICH MET ZIJN TOT EEN ZUIGSCHIJF VERVORMDE BUIKVINNEN OP VEILIGEN ROTSGROND VAST, WACHTEND OP PROOI. ONDERAAN: VRAATZUCHTIGE KABELJAUWEN

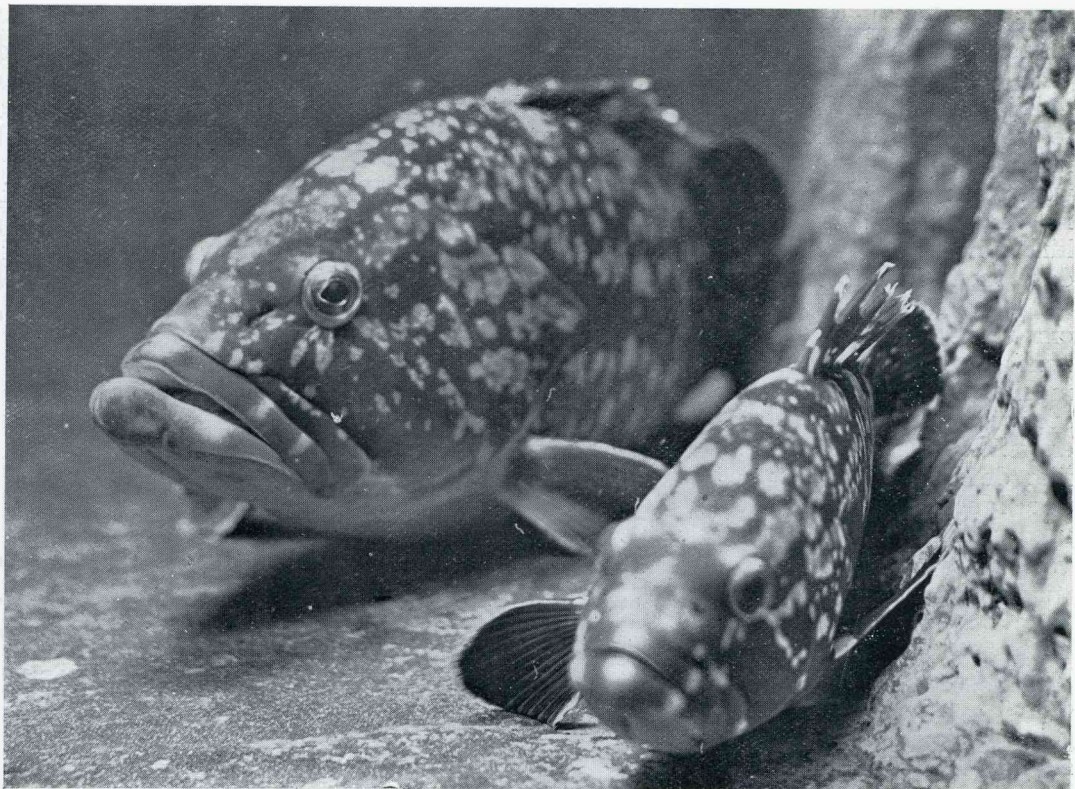
HET RIJK DER VISSCHEN

DOOR Dr. H. ENGEL

HEBT gij U wel eens ingedacht in het leven der vischen? Altijd omringd door het vloeibare element, dat weliswaar meer weerstand biedt dan de lucht en daardoor de beweging meer bemoeilijkt, maar dat aan den anderen kant haren bewoners toestaat om er in een voortdurend zwevend evenwicht in te verblijven. Het aantal zintuigindrukken is niet minder dan dat, waaraan de andere gewervelde dieren op het vasteland bloot staan, maar het zijn zoo geheel andere, dat het ons moeilijk valt ons daarin in te denken. Stel U voor, dat ge niet verder dan enkele meters om U heen kunt zien, dat ge geen geluid hoort, maar dat ge alleen bewegingen en stroomingen in het water om U kunt waarnemen, dat een fijne zin U alle veranderingen in den druk van het element om U heen doet gevoelen, terwijl smaak en „reuk” U op de hoogte houden van de veranderingen in de samenstelling van Uw omgeving. Er ontstaat een veel droomeriger bestaan: een visch is meer opgenomen in het element waarin hij leeft. Zou het ook daarom zijn dat hij het symbool was van de eerste Christenen, die zich evenzoo overgaven aan den Goddelijken Geest, zich één voelden met het Leven en daarin een innerlijke rust en vrede vonden, die in zijn wisselende grootschheid en in zijn verbondenheid met het al, herinnerde aan dat visschenbestaan in het wisselend en al verbindende water? De smaakorganen liggen bij de vischen voor een deel aan de oppervlakte van het lichaam, vooral dicht bij de lippen en de draadvormige aanhangsels daarvan, maar ook vindt men ze in den mond en de keel en op de kieuwbogen. Meestal is die chemische zin beperkt tot de huid van den kop en daaromtrent. Bij sommige echter, zoo bij den zeeduivel, vindt men de smaakzintuigen over het geheele lichaam verspreid. Of men van „ruiken” bij vischen mag spreken is natuurlijk iets waar lang over te praten valt, maar hoe dit zij, in ieder geval vindt men vóór aan den kop een paar zakjes, ter plaatse waar bij ons de neus ligt, die zich openen en sluiten kunnen. Deze zakjes vertoonen geen

verbinding met de mondholte. Hun zenuwen komen overeen met de reukzenuwen der overige gewervelde dieren. Scms vindt men zelfs een aan- en afvoeropening, zoodat de visch het water door deze „reuk”-holte kan laten stroomen. Dat er geheel verschillende dingen door de smaakzintuigen en deze reukzintuigen worden waargenomen, hebben proeven bewezen, waarbij men voor een haai bijvoorbeeld vond, dat hij kinine met de mondheid, sardine-extract echter met den neus waarnam. Een eigenaardig systeem van fijne kanalen vertakt zich in de visschenhuid. Vooral in den kop en aan beide zijden van het lichaam, ongeveer midden tusschen onder- en bovenkant, treft men deze kanalen aan. Hier en daar staan ze door fijne openingen met het omgevende water in verbinding. De zoogenaamde zijstreep wordt door een reeks dezer openingen gevormd. Vroeger heeft men nooit begrepen waartoe deze kanalen dienden, tot dat men er zintuigknobbeltjes in ontdekte en door proeven vaststelde, dat met dit systeem de bewegingen in het water, zelfs de zwakste stroomen, worden waargenomen. Nadert een visch een vast voorwerp, dan voelt hij de door dat voorwerp weerkaatste waterbeweging. En dit verklaart voldoende, waarom vischen zoo voorzichtig en zonder zich te stooten overal tusschendoor weten te zwemmen; een visch zweemt niet tusschen de hindernissen door, omdat hij ze ziet, maar omdat hij ze op alle plaatsen van zijn lichaam voelt. Blinde vischen in een aquarium zwemmen evenmin ergens tegenaan als ziende. Bij nacht en in troebel water zweemt de visch met evenveel gemak en met even groote zekerheid als in helder water! Nu zult ge ook Uw vischen in het aquarium met een ander oog bezien en begrijpen, dat hun aandacht niet zoo zeer op de zichtbare dingen gericht is, dan wel meer verdeeld over de vele aan alle zijden van het lichaam tot hem komende gewaarwordingen, zijn aandacht is meer verwaterd zou men kunnen zeggen. Zalm, jonge aal, en andere trekkende visch, vinden dank zij dit gevoel voor de waterbewegingen rondom

hen, den weg tegen den stroom in, de rivier op of af. Hoogstwaarschijnlijk nemen ze daarbij ook zelfs de sterkte van den stroom waar. ☒ Sterke stroomingen, zóó sterk dat ze het lichaam van den visch uit het lood brengen, worden door het evenwichtsorgaan, dat evenals bij ons achter en terzijde van den kop ligt, waargenomen. Bij ons is dit orgaan verbonden met het oor, bij de visschen ontbreekt dit laatste echter. Hoogstwaarschijnlijk kunnen zij dus niet hooren. Dit stemt niet overeen met de gangbare volksmeening: Visschers doen voorzichtig en stil, opdat de visschen hen niet hooren en in vele kloosters werden de visschen, die in een vijver tot vastenspijs gehouden werden, door den hen verzorgenden kloosterbroeder met een bel tot den maaltijd geroepen! Niet echter het feit dat de visschen op de nadering van hun verzorger hongerig aan de oppervlakte kwamen, meent men in twijfel te moeten trekken, maar wel, dat zij dit op het geluid van de bel zouden doen. Waarschijnlijk zijn het de waterkabbelingen, veroorzaakt door de dreuning van 's broeders stap, die hen naar den oever lokken, of wel het verschijnen van zijn bekende gestalte aan den oever. Sluipt men heel voorzichtig naar een door een muurtje afgesloten vischvijver en luidt (van het water uit dus onzichtbaar) de bel, dan heeft men geen resultaat! Het is onmogelijk, geluid onder water te verwekken zonder dat daarbij minstens lichte trillingen ontstaan. En daarom is het ook heel moeilijk na te gaan of de visch geluid dan wel lichte waterbewegingen waarneemt. Een aal, die men gemakkelijk in leven houdt in vochtig mos, reageert niet op geluid. Hoe dit zij, de gevoeligheid van den visch voor deze fijnste trillingen is buitengewoon groot, en in de literatuur vindt men een verhaal van een kleine meerval, die reeds reageerde op een zacht fluitje met den mond. ☒ Nauwkeurig en scherp zien doet een visch over het algemeen niet. Meestal zal hij vooral veranderingen in licht en donker waarnemen. Nadert een verzorger altijd in licht-gekleurde kleding een aquarium, dan zal de geheele visschenschool bij het naderen van ieder lichtgekleurd voorwerp van dezelfde grootte, zich begeerig naar dien kant van het reservoir begeven. ☒ Water laat niet toe over groote afstanden waar te nemen. Slechts van nabij dreigt gevaar en reeds een korte vlucht is voldoende om den visch buiten het gezichtsveld van zijn achtervolger te brengen. Het visschenoog is dan ook bijziende: in rust neemt het wat nabij is waar. Om verder te kunnen zien moet het worden ingesteld: de lens wordt dicht bij het gevoelige netvlies gebracht (evenals bij een kiektoestel voor opnamen verderaf de balg verkort wordt). Dit instellings- of accommodatievermogen is bij sommige, bijvoorbeeld de steeds bewegende haaien, zeer gering; bij andere, zoo bij de loerende zeeduivels, de schollen en de botten, is het veel grooter. Men begrijpt, dat dit met de levenswijze samenhangt. Wie zelf stil staat heeft meer behoefte aan dit accommodatievermogen, dan wie zich beweegt. ☒ De iris (het diafragma, dat de hoeveelheid toegelaten licht in het oog regelt) verschilt eveneens sterk bij de vele soorten, sommige hebben een wijde opening (pupil) andere een

Aquarium du Musée Océanographique de Monaco — Photo Barba — Propriété exclusive du Musée Océanographique
MÉROU GÉANT (*EPINEPHELUS GIGAS*), EEN ROOFVISCH UIT DE MIDDELLANDSCHE ZEE

kleine. De haaien, die bij dag jagen, bezitten een matig wijde opening, de bij nacht jagende echter (b.v. de hondshaai), hebben als de katten spleetvormige pupillen, die bij dag het helle zonlicht uit het oog houden. In diepwater levende visschen moeten elk sprankje licht, dat daar nog doordringt, opvangen; zij hebben een wijde open pupil. De meeste diepzeevisschen hebben heel groote oogen, doch alleen wanneer zij zich nabij of op den zeebodem ophouden. De niet aan den bodem gebonden visschen bezitten merkwaardig genoeg bijna geen of in het geheel geen oogen. Tot op een diepte van 500 meter vindt men een toeneming in grootte der oogen, daar beneden neemt deze, op enkele uitzonderingen na, weer af. Wij weten nog niet voldoende omtrent de levensbijzonderheden van de wonderbaarlijke wezens uit grootere diepte, om precies den samenhang tusschen omstandigheden en bouw te kunnen nagaan. ☒ Men vindt in het oppervlaktewater doorgaans ook de eigenaardige gesteelde oogen van sommige larven van jonge doorzichtige vischjes, die later, als ze volwassen worden, gewone oogen ontwikkelen. Waartoe ze dienen? Men weet het niet. Ook de zoogenaamde telescoop-oogen komen slechts bij visschen in de bovenste 500 m voor. Deze eigenaardige, uitpuilende, naar boven gerichte oogen, vindt men alleen bij slechte zwemmers, die als het ware drij-

Aquarium du Musée Océanographique de Monaco — Photo Barba — Propriété exclusive du Musée Océanographique
HAPPEND NAAR HET IN HET AQUARIUM GESTROOIDE VOEDSEL VERLATEN DE ZEEPALINGEN EEN OOGENBLIK HUN SCHUILHOEK. OOK DE MURAENE KOMT MET ZIJN MISDADIG AANDOEND UITERLIJK UIT ZIJN SCHUILPLAATS TE VOORSCHIJN

ven in de waterlagen. Het is natuurlijk altijd erg moeilijk bij dieren die diep in zee en ver van het land leven, precies na te gaan, waartoe hun verschillende eigenaardigheden dienen, tenzij het gelukt, hen in een aquarium de omstandigheden te schenken, waaronder zij gewoonlijk leven. Dit is meestal niet mogelijk, wanneer men in aanmerking neemt, dat men in een aquarium om te beginnen al heel moeilijk zee-stroomingen en verder ook niet de eigenaardige samenstelling van het zoute water uit de open zee kan nabootsen. Het leven der dieren is vaak gebonden aan zulke fijne nuances in hun omgeving, dat het niet gelukt ze langen tijd in een aquarium in leven te houden. Slechts enkele,

minder gevoelige soorten leenen zich daartoe. Na veel zoeken en zeer veel mislukkingen vindt men soms eindelijk omstandigheden, waaronder een of andere gevoelige soort in leven te houden is, al komt dit ten slotte toch nooit precies overeen met zijn gewone bestaan. Ook het voedsel dat een visch verlangt, kan men hem dikwijls niet verschaffen, zelfs als men weet wat het zijn moet, want ook dit voedsel zelf, dat gewoonlijk uit kleine plantjes en diertjes bestaat, eischt allerlei bijzondere omstandigheden en is meestal nog veel gevoeliger voor kleinigheden dan de visch zelf. Eigenaardig zijn de talrijke verdere aanpassingen aan bijzondere levensomstandigheden, die de vischen vertoonen. De aard

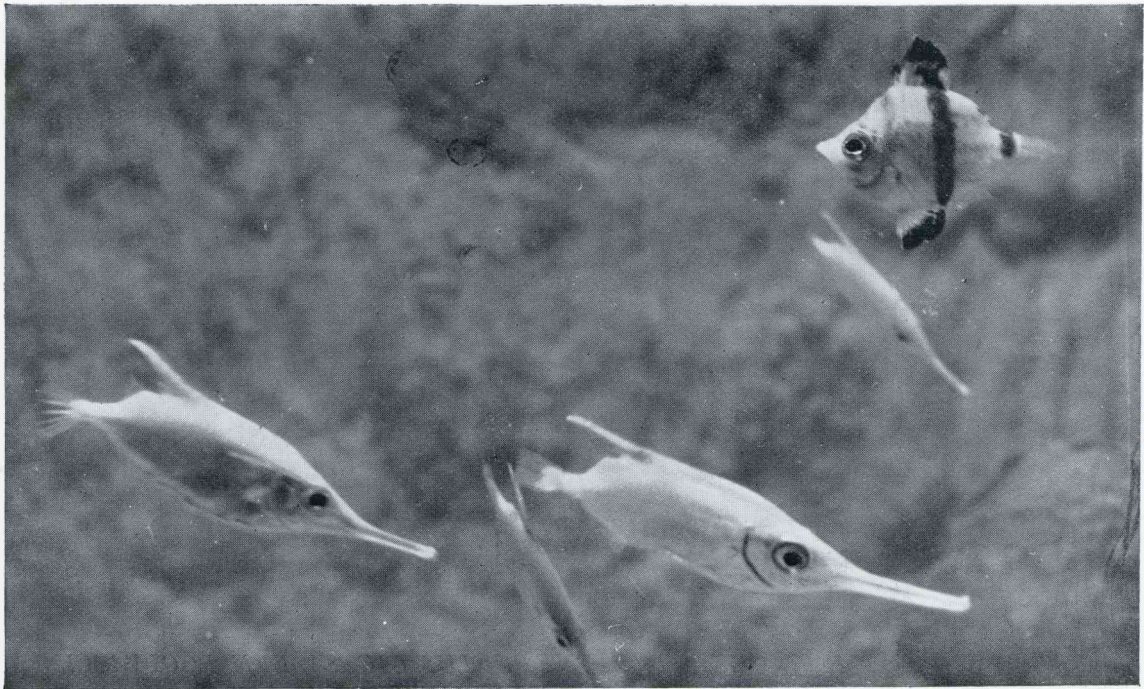
van het voedsel blijkt ons meestal dadelijk uit den vorm van den bek. Roovers, die een groote prooi verslinden, bezitten krachtige kaken met scherpe tanden bezet. Is de prooi klein, dan is de bek zoo gebouwd, dat hij een wijden trechter vormt bij het open gaan, waaruit het ontsnappen niet gemakkelijk is. Het sterkst ontwikkeld is deze vangtrechter bij de vischen die leven van het in het water zwevende kleingoed: het plankton. Men zie naar den roof-

zuchtigen kop van de Muraenen, die, hun lichaam in rotspleten of holle voorwerpen verborgen, met glinsterende oogjes liggen te loeren naar hun prooi, die ze met hun giftigen beet zullen verlammen. In de mondslijmhuud vindt men n.l. een gifzakje, waaruit bij het bijten een gif in de wonde vloeit.

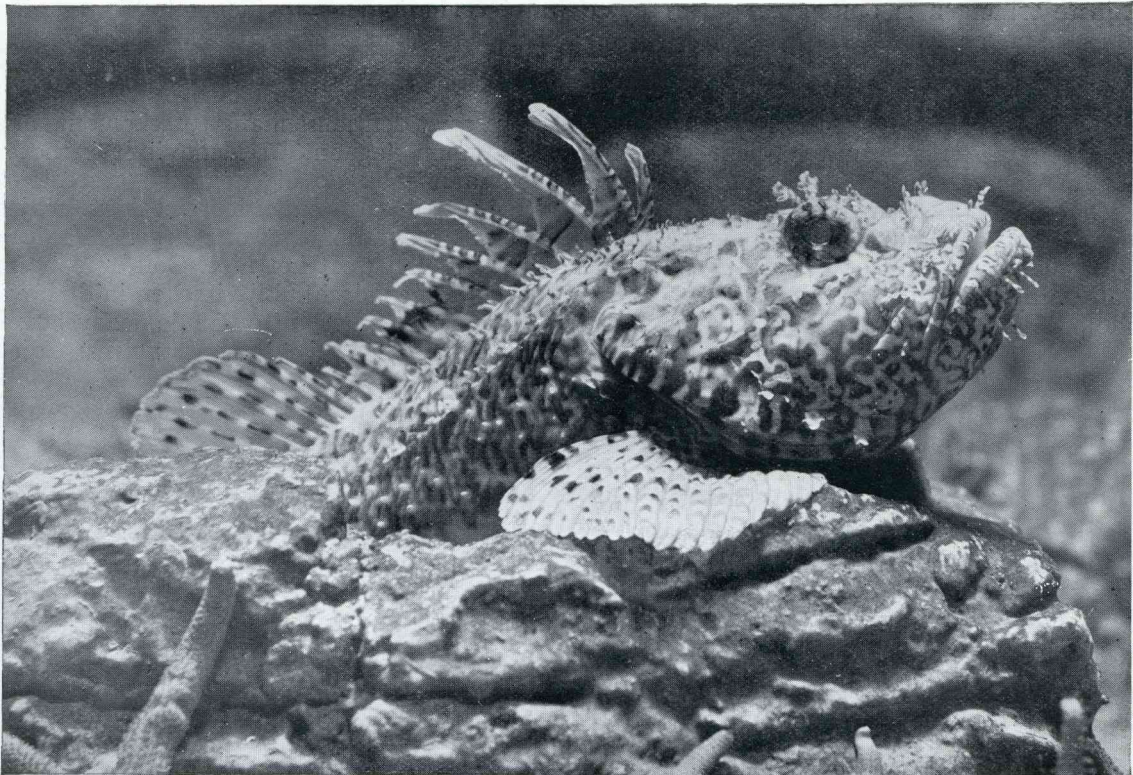
Dit zijn echte roofvischen. Men zie ook den wijden ruimen bek van den mérou (*Epinephelus gigas*) der Middellandsche Zee, die op het gehemelte tanden heeft die achteruitklappen kunnen en aldus de prooi gemakkelijk laten passeeren, het teruggaan echter onmiddellijk verhinderen door dan recht op te gaan staan. Men zie den schelvisch, die weliswaar een kleinere prooi heeft (de ha-

ring), maar toch ook tanden op alle beenderen aan de binnenzijde van den buit, die eenmaal gevangen is, het ontsnappen onmogelijk maken. De haringen, de snelle planktonjagers, hebben een wijden, met ruime zijplooien voorzien bek, als een wijde zak geschikt om zooveel moge-

lijk voedsel uit het water te zeven. Merkwaardig zijn de trompetvormig uitgerekte snuiten van de zeepaardjes, de zeenaalden en den hier afgebeelden *Centriscus scolopax*, die door plotselinge zuigbeweging de kleine in het water zwevende kreeftjes opslurpen. Visschen die van schelpdieren leven, bezitten krachtige, platte maalkiezen. Opvallend is dit bij den zeewolf, waar mannetje en wijfje zich met ver-

Aquarium du Musée Océanographique de Monaco — Photo Barba — Propriété exclusive du Musée Océanographique
BOVEN: CAPROS APER, HET ZWIJNSVISCHJE, DAT ALS MET EEN VARKENSSNUIT DEN BODEM DER ZEE OMWOELT NAAR VOEDSEL. HET LEEFT IN DE MIDDELLANDSCHE ZEE, OP 60-100 M. DIEPTE.— ONDER: EXEMPLAREN VAN CENTRISCUS SCOLOPAX, MET TROMPETVORMIGE SNUIT, WAARMEE HIJ WATERVLOOIEN E.D. KAN VERSCHALKEN. OOK DIT IS EEN VISCHJE UIT DE MIDDELLANDSCHE ZEE EN DEN TROPISCHEN ATLANTISCHEN OCEAAN

Aquarium du Musée Océanographique de Monaco — Photo Barba — Propriété exclusive du Musée Océanographique
HET ZEEVARKEN (*SCORPAENA SCROFA*). WEE DEN ONGELUKKIGE, DIE DE LICHAAMSFRANIE VAN DE *SCORPAENA* VOOR VOEDSEL AANZIET: DE BEK SIAAT KLAAR OM HEM TE VERSLINDEN. HET ZEEVARKEN LEEFT IN DEN WARMEN ATLANTISCHEN OCEAAN EN DE MIDDELLANDSCHE ZEE

schillende prooi voeden: de een heeft groote platte kiezen tot het fijnmalen van mosselen, de ander meer puntige, scherpe tot het vasthouden van krabben. Ten einde de koraaltakjes te kunnen afknabbelen, bezitten de koraalvischjes dikwijls een krachtig stel kaken, die aan hun bek een eigenaardig, als door dikke lippen omgeven uiterlijk geven. Visschen, die hun voedsel op den bodem zoeken, zijn voorzien van een uitsteekbaren bek, waarmee ze allerlei kunnen oprapen. De hier afgebeelde

Capros aper, de Zwijnsvisch, ontleent zijn naam aan den bek, die als een varkenssnuit naar voren gebracht kan worden, zoodat hij de bodem ermee kan omwoelen om zijn voedsel te zoeken op dezelfde wijze als een varken dit doet. Bodemvisschen hebben ook de bijzonderheid, dat zij zich door kleurverandering onzichtbaar kunnen maken, men denke aan de platvisch: schol en bot. Maar ook de Scorpaena scrofa, aan de Middellandsche Zee Zeevarken genoemd, kan zich half begraven in het zand of platgedrukt tegen een steen vrijwel geheel onzichtbaar maken. De bizarre aanhangsels overal op het lichaam verwekken den indruk van aangroeisels op den zeebodem. Wee den ongelukkige die kennis maakt met de giftige stekels of zich laat verlokken wat aan de wuivende aanhangsels te knabbelen. Hij verdwijnt met één hap in den gulzigen bek. Een gelijke wijze van prooi-vangen houdt de zeeduivel of hozemond er op na. Ook de snotdolf is een bodemvisch, die rustig op zijn prooi gaat liggen wachten. In plaats van als een snoek door fijne bewegingen met zijn vinnen in het water te blijven „staan”, heeft hij een andere inrichting, die hem in staat stelt rustig op één plaats te verblijven. Hij houdt zich aan steenen vast met een zuigschijf, ontstaan door vergroeiing van de buikvinnen en zit zoo op den bodem vast, wachtend op zijn prooi. Men heeft gepoogd te berekenen hoeveel kracht er noodig is, zoo’n snotdolf los te trekken: men kon een emmer aan welks bodem er zich een had vastgehecht, met water en al optillen aan den visch! Om een 20 cm lang dier los te trekken was een kracht van 36 kg noodig. Een dergelijke inrichting komt ook voor bij vele visschen, die in snelle bergstroommen leven. De snotgolf is ongeveer 60 cm lang, van een heel eigenaardige kleur, die men niet gauw vergeet, vuil groen tot grijs met een gelen buik; de huid is ruw met rijen van knobels versierd. Het lichaam is rond en kantig. De Noordzee en de Oostzee zijn zijn voornaamste verblijfplaatsen. Zwemmen doet hij maar weinig, meestal zit hij met zijn vinnen op een steen vastgezogen en wacht uren op de dingen die komen gaan, zoo nu en dan snappend naar wat er aan voedsel voorbij komt. Tegen het vccrjaar wordt hij levendig, het mannetje krijgt allerlei o.a. roodachtige tinten en de dieren begeven zich op weg naar ondiepe, rotsige plaatsen om er in spleten tusschen wieren de eieren af te zetten. Deze, tot een paar honderdduizend in getal, worden door het mannetje met ijver bewaakt. Men vertelt, dat de jongen zich zoodra ze uitkomen op den rug van den vader vasthechten, waarna deze zijn kostbaren last naar dieper en

veiliger zeeën brengt. Het vleesch wordt door de IJslanders als een lekkernij beschouwt, vooral dat van het mannetje zoolang hij zijn prachtkleed draagt! (Slot volgt)

De Padangsche bovenlanden

DOOR W. A. V. LIEFLAND

HET KARBOUWENGAT

DE Padangsche Bovenlanden op Sumatra's Westkust behooren ongetwijfeld tot de schoonste streken van het aan natuurschoon toch al zoo overrijke Indonesië. Zij vormen een landschap van grootsche en steeds wisselende pracht: vruchtbare vlakten met goed onderhouden sawahs, steil opreizend gebergte door oerwoud gedekt, vredige meertjes en klaterende beekjes, in den regentijd aanzwellend tot woeste bergstroommen, die de stilte van het woud met hun donderend geweld vervullen. Dit land wordt bewoond door een buitengewoon begaafd en interessant volk: de Minangkabauers. Hier is de bakermat van het Maleisch, de voertaal voor geheel Indonesië. En zooals eeuwen geleden dit bedrijvige en on-

BIJ HET KARBOUWENGAT

rustige volk reeds over den geheelen archipel verspreid was, zoo vindt men hen ook nu nog tot op de meest afgelegen eilanden in allerlei administratieve en intellectuele functies, in het bijzonder als artsen, waarvoor zij een buitengewoon voorliefde en aanleg schijnen te hebben. Hoogst merkwaardig en kunstzinnig is hun huizenbouw, aanpassend bij den

bijzondere vorm van familielevens, die hier nog altijd bestaat: het matriarchaat of moederrecht. Het is hier een ideaal oord voor toerisme en meer en meer komt het ook als zoodanig in trek; de booten van de Koninklijke Pakketvaart Mij zorgen voor een geregelde en geriefelijke verbinding en ook de landwegen zijn meereendeels zeer goed. De streek is in alle richtingen doorsneden van goede karrewegen, die veelal ook voor auto's te berijden zijn of een afzonderlijken auto-

HUIZEN EN RIJSTSCHUREN IN DE PADANGSCHE BOVENLANDEN

weg naast zich hebben. Zelfs een tocht dwars door Sumatra van Medan naar Padang of juist: van Belawan naar Emmahaven over de woeste bergketen van de Boekit-Barisan en langs het geheimzinnige Tobameer is nu al niets bijzonders meer. Eenige tientallen jaren geleden was dit heilige meer nog slechts door vage geruchten en ongeloofelijke wonderverhalen bekend en nog nimmer door een Europeaan aanschouwd; nu bespreekt men den tocht bij het „Officieel Toeristen Buro” te Weltevreden, zoodat men een reis naar Parijs of Londen bespreekt. En sinds enkele jaren brengen de luxe vijf persoons Hupmobiles van

Sumatra van Medan naar Padang of juist: van Belawan naar Emmahaven over de woeste bergketen van de Boekit-Barisan en langs het geheimzinnige Tobameer is nu al niets bijzonders meer. Eenige tientallen jaren geleden was dit heilige meer nog slechts door vage geruchten en ongeloofelijke wonderverhalen bekend en nog nimmer door een Europeaan aanschouwd; nu bespreekt men den tocht bij het „Officieel Toeristen Buro” te Weltevreden, zoodat men een reis naar Parijs of Londen bespreekt. En sinds enkele jaren brengen de luxe vijf persoons Hupmobiles van

den autodienst der Staatsspoorwegen U veilig en betrekkelijk gemakkelijk in een dag of tien van kust tot kust. De hoofdplaats van de Padangsche Bovenlanden is Fort de Kock, bekend om haar heerlijk, gezond zeeklimaat en daardoor als herstellings- en vakantieoord zeer in trek. Het ligt ongeveer 1000 m boven de zee en ontleent haar naam aan het in 1824 gebouwde en thans ontmantelde fort, dat genoemd werd naar den toenmaligen legercommandant de Kock. De oorspronkelijke naam Boekit Tinggi, d.i. hooge heuvel — wordt door de inheemsche bevolking nog altijd gebruikt. Een van de mooiste punten hier in de omgeving is het Karbouwengat. Van Fort de Kock bereikt men het langs den Hospitaalweg in een drie kwartier loopen, en opdat de moede wandelaars het panorama vooral „op hun gemak” zullen kunnen genieten heeft men aan den rand van het ravijn een paar banken geplaatst. Weliswaar zouden deze banken beter passen in een of ander stadsplantsoentje dan in deze overweldigend grootsche omgeving, maar de beschaving heeft wel meer van die wonderlijke invallen. De naam Karbouwengat is van Europeesche afkomst en zou aan de kloof gegeven zijn, omdat zoo veel karbouwen al grazende in het ravijn gestort en daarin omgekomen zouden zijn. De Inlanders noemen het Ngarai, een algemeene naam voor dergelijke inzinkingen, die ook elders, bijv. in de omgeving van het Tobameer, voorkomen.

Vroeger lag hier tusschen de omringende vulkanen een groot meer, dat door de erupties van den Merapi evenwel geheel gevuld werd met z.g.n. puimsteentuf. In dit zachte gesteente werd de kloof door een klein, onbeteekenend riviertje, de Si-Anok, uitgeslepen. Wie het zacht kabbelend

beekje, dat maar enkele decimeters diep is, zijn weg ziet zoeken over en tusschen de rotsblokken op den bodem van de kloof, zal moeilijk kunnen gelooven, dat ditzelfde, onschuldige stroompje deze geweldige insnijding — waarvan de wanden op sommige plaatsen tot over de 100 meter steil oprijzen — kon doen ontstaan. Maar in den regentijd kan dit beekje gevaarlijk bandjiren en dan zwelt het aan tot een woeste, bruisende stroom, die zich met donderend geweld tegen de steile wanden van de kloof aanstort. De tuf is van nature een zachte steensoort en zoo krijgt het door den neersakkenden regen al gauw een verticale structuur. Waar het nu aan de onderzijde door de rivier wordt ondermijnd, laten heel gemakkelijk groote scherven van den wand los en storten naar beneden. Telkens klinken in het dal de slagen van de neervallende steenmassa's, die — door den Si-Anok meegevoerd — een eind verder, in een rustig hoekje van de kloof, weer worden afgezet en na verweeren een vruchtbare klei opleveren. Zoo is het te verklaren, dat de wanden haast zuiver vertikaal en vaak geheel onbegroeid zijn. Door een merkwaardige speling in de natuur is midden in de kloof een 75 m hooge, vierhoekige steenklomp blijven staan. De Si-Anok heeft zich in den loop der tijden beurtelings om beide zijden van dezen steenklomp heengeslingerd. Het is een bekend feit, dat door de wet van de inertie het stroomende water zijn verwoestende kracht altijd op de buitenzijden der bochten richt en zoo werden hier de buitenwanden der kloof terdege gebeukt, maar het eilandje in het midden bleef gespaard. Bovenop is het gedekt door een humuslaag, waarin eenig struikgewas voedsel vindt en dat den geelachtigen steenklomp met een groene muts dekt.

PANORAMA VAN HET KARBOUWENGAT

Zuid-Afrikaansche Kaffertypen

DOOR PHITA KAMPFRAATH-MALIEPAARD DE SOIRÉE BIJ ELIZA

DE fijnegebouwde, coquette Rosie, de vurig verlangde en niet te veroveren „private sweetheart” van Bramden behanger, had den treklust, haar ras zoo eigen, in 't bloed gekregen en was naar Kimberley vertrokken. Al heeft een Zuid-Afrikaansche naturel het nog zoo goed naar haar of zijn zin in de eene of andere betrekking, lang blijven ze zelden bij een familie vertoeven, de uitzonderingen natuurlijk daargelaten. Zij houden er allen een heel leger ware of vermeende bloedverwanten op na, die, wanneer de ingeboren zucht naar verandering te sterk wordt, zoo zelfopofferend zijn zich door hevige ziekten te laten teisteren en juist op het goede moment dringend hulp nodig hebben. Alzoo verdween Rosie naar de diamantstad, na de schokkende tijding te hebben meegedeeld, dat haar moeder aan de een of andere ondoorgrondelijke kwaal zou bezwijken, als haar dochter niet ten spoedigste mijn keuken verwisselde voor de Kimberleysche ziekenkamer, en stond eenige dagen later haar opvolgster, Eliza, voor het fornuis. Deze Eliza, in vele opzichten het tegenovergestelde van de afgezwaaide Rosie, was een volbloed Basoeto, groot en struisch van gestalte en bijzonder goedlachs. 't Meest merkwaardige in haar ka-

rakter was haar zeldzaam financieel beleid, een eigenschap, waar haar rasgenooten over 't algemeen niet door uitblinken. Tijdens haar aanwezigheid in ons huis kreeg ik daar eigenaardige staaltjes van te zien en was haar genie in plaats van in de Basoetolandsche bergen opgesloten te zijn, momenteel werkzaam in

de commissies voor den opbouw van ons economisch ontredderde Europa, dan ben ik overtuigd, dat er spoedig licht door het donkere, financiële zwerk zou breken. De kracht, welke achter haar geldelijke operaties stond, was echter tot onze verbazing de glanzende, schalksche Amor, al had hij dan ook van Mercurius zijn helm en staf geleend. Ver weg in Basoetoland hoedde haar minnaar zijn kleine kudde vee en zaaide Kafferkeren in de zonnige, vruchtbare dalen tusschen de hooge Meloeitibergen, terwijl Eliza in Bloemfontein op een eerbare manier zooveel geld bij elkaar trachtte te brengen, als maar mogelijk was om een lang gedroomde, schitterende trouwpartij werkelijkheid te doen worden. Een huwelijksfestijn à la den „witman” met sluier, hoogen hoed, een „change dress” — waarmee ze waarschijnlijk het reiscostuum bedoelde, waarvoor de Europeesche bruiden na afloop der trouwplechtigheid het bruidstoilet verwisselen — en bovendien een rose kunstzijden bedsprei, waren als zooveel schitterende sterren aan den hemel harer phantasieën, welke zij door hard werken, zuinigheid en handelsbeleid probeerde van hun bijna onbereikbare hoogte naar aardsche sferen te laten afdalen. Daar het Zuid-Afrikaansche volk, jaren lang levend onder het Engelsche regime, in vele opzichten de gewoonten der Engelschen, zoo trouw en vasthoudend aan tradities en gebruiken, hebben aangenomen en dientengevolge een bruiloft met al de ouderwetsche praal en feestelijkheden als een gouden bloem aan hun levensboom beschouwen, is het niet te verwonderen, dat de naturel met zijn aangeboren neiging tot imiteeren, dit feest eveneens als het hoogtepunt zijner dagen rekent, onverschillig of hij trouwt voor den magistraat of volgens de tradities van zijn stam. Waar het op aankomt, is de kleeding en de bruiloftspartij en het slagen

hangt voornamelijk af van den zwartzijden hoed en den sluier met bijkomstigheden. Om nu voldoende geldmiddelen voor dit doel bijeen te brengen, gaf Eliza o.a. „partijen” in de locatie, ten huize van haar „antie¹⁾”. Dit klinkt tamelijk contradictisch, daar voor ons het geven van partijen onafscheidelijk verbonden is aan het uitgeven van geld. Op zekeren dag kwam zij bepakt en beladen van de markt af, daar zij behalve onze huishoudelijke benodigdheden ook nog een heele vracht voor haarzelf had ingeslagen en vertelde onder groote hilariteit, dat zij dien avond een „partij” gaf. 't Zou alles prachtig en kostelijk worden en wanneer wij haar gasten in de locatie wilden wezen, zou dit het aantal harer gasten zeker verdubbelen en dit zou haar bovendien geen windeieren leggen. Ik dacht aan de rose zijden bedsprei en stemde toe. Daar een blanke zich echter niet zonder een

schriftelijke permissie na negen uur in de Bloemfontein-sche locatie mag vertoonen, toog mijn zwager naar de bevoegde autoriteit en kwam met een vergunning voor vijf personen terug. Eliza stond bijna den geheelen dag voor het fornuis en bereidde de verschillende „gangen” voor het menu van dien avond. Met kennis van zaken had ze zulke gerechten uitgekozen, welke in den kortst mogelijken tijd de magen der gasten zouden doen zwellen, zoodat ze de illusie zouden krijgen van veel genoten te hebben voor weinig geld. Daar waren aardappels, uien, rapen, kool, pompoenen en vleesch. Kroten zou ze koud opdienen, vertelde ze gewichtig. Dat zou een soort hors d'oeuvre moeten voorstellen. En wat het dessert betreft, daar had ze dien morgen vroege al voor gezorgd en dit stond ten huize van haar „antie” in den vorm van een reusachtige schaal kleurige jelly te wachten om den weg te gaan van alle stof. Dan was er nog de kwestie van het z.g. Kafferbier, dat maar in een bepaalde hoeveelheid aanwezig mocht zijn, wilde de politie er geen beslag op leggen en dat haar veel hoofdbreken kostte. Doch deze zaak werd opgelost door een hoeveelheid te deponeeren bij de bureu, van wie Eliza hoopte, dat ze een niet al te groot gebruik van de

gelegenheid zouden maken. Dien avond togen meergemelde zwager, zijn fiancée, een schoonzuster, mijn man en ik onder geleide van de gastvrouw naar de z.g. „Erven”, een deel van een half afgebroken naturellenwijk, waar haar huis stond. Een groote, ijzeren pot met al de genoemde heerlijkheden, welke bovendien nog het gezelschap van een portie rijst hadden gekregen en alzoo de gelegenheid hadden met elkaar kennis te maken, alvorens ze als lotgenooten denzelfden weg der vernietiging zouden gaan, balanceerde op het hoofd der heupvriegende, uithoudige Eliza. Ze zette er een stevig pas in, want ze was later dan ze gedacht had klaar gekomen en beweerde dat zeker een deel van de „partij” al met ongeduld op onze komst zat te wachten. De ingrediënten van den ijzeren pot hadden echter zoo'n eerbiedwekkende temperatuur, dat zij dezen, wilde haar hersenpan niet in lichte laaie komen te staan, met kleine tusschenpoozen een verdieping lager moest brengen. Van tijd tot tijd zette ze zich voor enkele minuten aan den rand van den weg neer, den zwarten ketel met glunderende blikken beschouwend, onderwijl berekenend hoeveel sixpences hij haar dien avond zou opbrengen, barstte voor

afwisseling in een lachbui uit en had de nimmer opgedane ondervinding, dat een kleine groep blanken met lijdzaamheid stond te wachten tot de koele avondwind haar verhitten kroeskeop weer op normale temperatuur gebracht zou hebben. Op dergelijke wijze langs den buitenkant der stad wandelend, kwamen we in de „Erven” aan. De ongeplaveide, hobbelige wegen tusschen de rijen huisjes en hutten waren bijna niet verlicht. De magere lichtbundels, welke uit sommige open deuren en vensters vielen, waren onze voornaamste verkenneren en verhinderden, dat we een paar beenen braken of bloedneuzen opliepen. Naargelang de stemming der bewoners klonken religieus gezang, gelach, ruziemakende stemmen of dronkemansgelal uit de armoedige woningen. Eliza's huisje lag niet ver weg en bij onze komst kwam ons een luid rumoer van stemmen tegemoet. Het feest, waarbij Eliza onze

aanwezigheid als een soort reclame had gebezigd, deed de partij aanmerkelijk grooter zijn dan een, die ze eenige dagen vroeger gegeven had. Op het gezicht van de massa naturellen — voor het meerendeel mannen — die in het nauwe vertrek saamgeperst waren, was mijn eerste opwelling direct terug te gaan. Doch onze gastvrouw veegde zonder plichtplegingen voor ons een der lange houten banken schoon van bezoekers, die aan den ingang op den grond een plekje zochten en begon onverwijld in het andere vertrek, bijgestaan door eenige vrouwen, den inhoud van den zwarten pot op gereedstaande borden te scheppen. Over het algemeen waren het goedmoedige, vroolijke gezichten, die wij te zien kregen, met uitzondering van een paar onguire typen, welke mij kippenvel deden krijgen, doch die, na ons een poosje met broeiende blikken opgenomen te hebben, gelukkig vertrokken. Al spoedig begonnen de dames en heeren te zingen en vormden alzoo een lang niet onaardig, gemengd koor, waarbij een dikke, gedrongen Basoto met een uitdrukking op zijn gezicht, alsof hij geen vlieg kwaad kon doen, de leiding gaf door zijn volle tenorstem boven alle andere geluiden te laten domineeren. Een kleine, keurig gekleede, blauwgebrilde dandy, die tot onze verwondering

in 't bezit was van een indrukwekkende bas, vormde de steunpilaar der lagere stemmen. Doch onder de dames bleek er weldra eene te zijn, die, te oordeelen naar haar bijzonder opgewekte stemming, zich wel den heelen dag onledig moest hebben gehouden met het afloopen van „partijen” en het smaken van derzelver genietingen. Haar schelle, dunne sopraan klonk als een jammerende fabriekssirene boven al het gezang uit. Haar hoofd, met een helblauwen, stijf uitstaanden doek emwonden, wiebelde als een opgetuigd schip op haar door emoties van allerlei aard bewogen boezem en ofschoon de meergemelde, goedmoedige tenor en de zich met moeite beheerschende bas haar ettelijke malen beleefd, doch dringend tot stilte aanmaanden, trok zij zich van hun verzoek niemendal aan, maar ging onverstoord door haar opgewonden gemoed op een dusdanige onharmonieuze wijze te luchten, dat de strategische Eliza er eindelijk een einde aan maakte door haar een vol, opgestapeld bord met eten, waar uitjes in 't zuur een niet onbelangrijk deel van vormden, onder haar neus te duwen, met het gewenschte resultaat, dat de zangeres dadelijk haar mond voor meer materialistische doeleinden ging gebruiken. Het koor herademde en begon in een opge-

Foto Ph. Kampfrauth-Maliepaard

ELIZA MET DEN BEWUSTEN ETENSPOT

DE DAME IN KWESTIE WILDE ALLEEN POSEEREN, INDIEN DE MINDER FRAAIE ACHTERGROND VAN HET ERF ZOOVEEL MOGELIJK BEDEKT WERD MET KLEURIGE SARONGS, ZO DAT HET EEN EN ANDER MEER IN OVEREENSTEMMING WAS MET HAAR EIGEN PAASCHBESTEN „KOMBERS” (OMSLAGDOEK)

1) antie = tante.

HET PRACHTIGE WEENSCH E BURGTHEATER

wekt humeur aan een nieuw lied, terwijl er zoo nu en dan een of meer uitvielen om het door hen bestelde te verorberen. Met onderzoekende blikken monsterde „de gastvrcuw” haar klanten en wanneer ze maar het geringste vermoeden koesterde, dat hun financiëele draagkracht niet in overeenstemming was met het gevraagde, hield ze het bord op 'n veiligen afstand en niet voor een sixpence in haar uitgestrekte hand verdwenen was, kreeg de vrager zijn portie. Wanneer een klant wat al te lang in zijn zak peuterde en onsaamenhangend begon uit te leggen, waarom hij niet bij machte was een sixpence voor een portie eten of een ticky voor de thee er uit te tooveren, zeilde de onverbiddelijke dame met het bord weg, een teleurgestelden of ook wel kwaad gemutsten „gast” achterlatende, die het dan bij nader inzien maar het beste vond, het rijk der tonen weer op te zoeken, om zijn leed aan de Muzen te klagen. Tot een van de velen, die zoo onverbiddelijk werden afgepoeierd, behoorde een zonderling uitzienende man, die wat zijn uiterlijk betreft, het midden hield tusschen een Eskimo met toegeknepen oogen en een neger uit Afrika's oerwouden. Hij deelde het gezelschap mee, dat hij geboren was in Mozambique en van de Kaapkolonie komend, een paar dagen zwervend was in de Bloemfonteinse locaties. Hij was een vreemdeling voor alle aanwezigen en had op goed geluk zijn anker dien avond bij Eliza's woning neergelaten. Deze laatste beschouwde zijn eenigszins terugstootend gezicht en smoezelige plunje met achterdochtige blikken en toen hij met luider stem „Six tea and cake” be-

stelde, negeerde zij die opdracht totaal. Wij hadden Eliza een doos gebakjes cadeau gedaan, welke zij voor 15 cent per stuk verkocht aan de gelukkigen, die dien avond in 't bezit waren van het slijk der aarde, waartoe o.a. de dandy met den blauwen bril behoorde. De Mozambiquer zag het aantal dier heerlijkheden slinken, gaf nijdig een stomp tegen zijn suikerbroodachtigen hoed, zoodat deze schuin achter op zijn hoofd kwam te staan, sloeg met zijn vuist op de tafel, dat de kopjes rinkelden en bestelde hardnekkig: „Six tea and cake”. Eliza haalde haar schouders op. De Mozambiquer kon voor haar part zooveel verontwaardiging toonen als hij verkoos, zij zou niet zoo „malkop¹⁾” wezen een blad vol lek-

kernijen voor een gek zijn neus te zetten, die na zijn zwelgpartij waarschijnlijk niet bij machte zou zijn haar te betalen. Derhalve zwenkte Eliza hem onverschillig en ijskoud voorbij, wat den Mozambiquer hoe langer, hoe schreeuweriger en opgewondener maakte. Ik voelde mij niet erg op mijn gemak en zocht onder tafel de hand van mijn man, die mij een geruststellend kneepje gaf. Ook de beide andere bleke dames keken bezorgd en het geheele gezelschap begon zich met het geval te bemoeien. De sopraan met den hemelsblauwen hoofddoek, juist klaar met haar maal, begon opnieuw hysterisch te gillen, waarop de Mozambiquer zich tot haar wendde met een ongekuischt: „Maak toe, die bek van jou!” Het gezang verstomde, alleen een oude heer bleef nog in zijn eentje voortjammeren. Stemmen rumcerden door elkaar, stekelige blikken werden naar den vreemdeling geworpen, die zich daar evenwel niets van aantrok, maar na zijn uitval tegen de „hemelsblauwe hoofddoek”, weer onverstoord „Six tea en cake” bestelde. Ten slotte vond de goedmoedige, dikke tenor het tijd om een eind aan de herrie te maken en zijn massieve gestalte voor de tafel plaatsend, begon hij een redevoering af te steken: „Vrind”, zei hij op overredenden, kalmen toon, „cns het vanaand die eer om witmense onder cns te hèn, wat baje min voorkom. Laat ons hulle toon, dat ons weet, hoe om hulle te ontvang. Gedraag jou fatscendelik, laat ons hulle wijs, dat ons mense is en nie beeste nie”. De redenaar ging hierna plechtig zitten en zijn woorden schenen diepen indruk te maken. Het rumoer verstomde, alleen de Mozambiquer stond

op en zei, zijn opgewondenheid bedwingend, dat, zoo er zich één in dit achtenswaardig gezelschap bevond, die wist blanken te ontvangen, hij die persoon was, want die six tea and cake bestelde hij alleen om die vijf blanken en zichzelf te plezieren. En een halve kroon uit zijn zak halend, wierp hij het geldstuk met 'n nonchalant gebaar op de tafel en zag de verslagen menigte tricmfeerend aan. Als bij tooverslag verdween de vijandelijke stemming en maakte plaats voor een algemeen ontzag, nu de leelijke eend een zwaan bleek te zijn. Eliza haastte zich het bestelde te brengen, doch met goetvinden van den gulden kapitalist, die het niet noodig vond te volharden in de houding van man van de wereld en zich als een hongerige wolf op zijn tea and cake wierp, betaalden wij de helft. Kort daarop volgde de tenor zijn

1) malkop = dwaas.

DE WEENSCH E OPERA OP DEN DRUKKEN HOEK KÄRNTNERSTRASSE-OPERARING

voorbeeld en presenteerde ons een groote kom Kafferbier, welke wij, vijf blanken, om de beurt mochten leegslurpen. Na al die verwikkeling verliep het verdere gedeelte van den avond op vredige wijze. De hemelsblauwe hoofddoek was half in slaap gesukkeld en gaf bij tusschenpoozen eenige on-samenhangende regels van onbekende liederen ten beste, doch werd door de overigen spoedig tot orde gebracht. Toen onze groep om elf uur afscheid nam, nadat een inspecteur van politie met een hooghartig air verzocht had onze vergunning te zien, in de veronderstelling dat we ze niet bezaten, geleidde Eliza ons tot buiten de locatie, ons verzekerende, dat het eigenlijke feest met een kapotte gra-

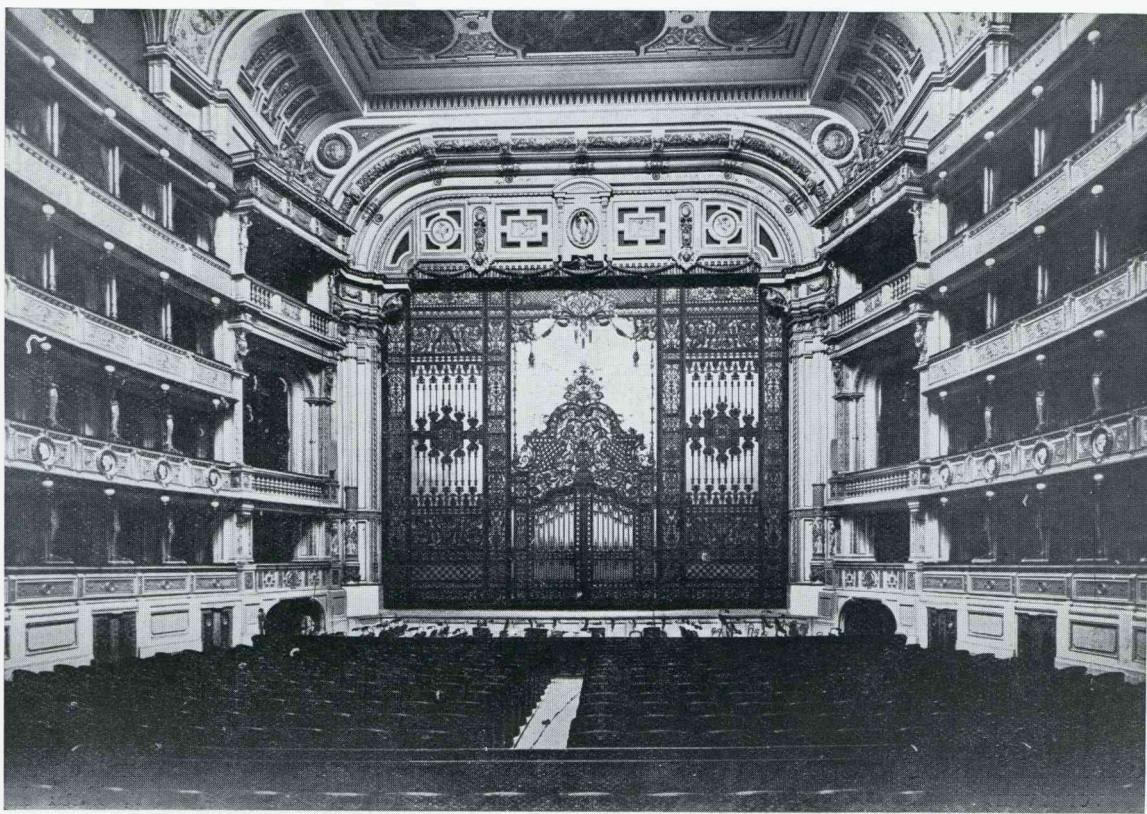
mophon nu pas zou beginnen. Onze aanwezigheid had de ongebreidelde naturellenfeeststemming op een afstand gehouden. „Ons het ons so's witmense gedraag", zei Eliza trotsch, een bewering, die eenigen van ons fijntjes deed glimlachen. Waarschijnlijk dachten ze aan de oude boerenkermessen, waar veel minder beheersching getoond werd dan wij dien avond te zien hadden gekregen. Den anderen morgen vertelde een wat te laat gekomen, gelukkige Eliza mij, dat de avond haar 25 shillings schoon had opgebracht, zoodat de rose zijden bedsprei, gekroond door den hoozen hoed en bruidsluier van uit een duizelingwekkende hoogte een aanmerkelijken afstand naar beneden was komen fladderen.

De Weensche Opera en het Weensche Burgtheater

DOOR WILLEM M. BEKAAR

EEN dreigend gevaar hangt als een sombere, zwarte wolk boven het Weensche muziek- en theaterleven. In den laatsten tijd hebben reeds tal van theaters in de vroegere „Kaiserstadt" tengevolge van den zwaren economischen nood hun deuren moeten sluiten. De Volksopera, Weenens tweede operainstituut, is reeds enkele jaren

geleden ter ziele gegaan. Te vergeefs hebben verschillende ondernemende theater-directeurs getracht nieuw leven in het leeggekomen gebouw aan de Währingerstrasse te brengen. Zij lieten er tooneelvoorstellingen in geven, doch de een na den ander heeft in de bittere en harde „struggle for life" het onderspit moeten delven. Het Bürgertheater, de Renaissance-Bühne en het Carltheater

DE ZAAL IN DE WEENSCH E OPERA

zijn eveneens op de flesch gegaan en ook het eens zoo vermaarde Johann Strauss-theater, in hetwelk doorgaans operettes voor het voetlicht werden gebracht, moest gesloten worden. Gedurende de zomermaanden werd het theater geheel omgebouwd en thans is het een bioscoop voor geluidsfilm geworden, die „Scala" heet. Niet alleen de theaters, welke particuliere ondernemingen zijn, doch ook de Oostenrijksche staatstheaters hebben ten eerste onder de heerschende crisis te lijden. Hun déficit bedroeg nu al meer dan zeven millioen schillingen per jaar. Oostenrijk is maar een arme staat en een ieder zal inzien, dat de republikeinsche bruin dit niet kan trekken. En daarom is er sprake van, dat een van de staatstheaters gesloten zal moeten worden. Vermoedelijk zal dit het Burgtheater moeten zijn. Men denkt erover het ensemble van dezen wereldvermaarden schouwburg gedurende drie avonden van de week in het gebouw van de niet minder beroemde groote Opera tooneelvoorstellingen te laten geven, waar de andere vier avonden dan voor opera-opvoeringen gereserveerd worden gehouden. Het Burgtheater en de Opera zijn vroeger hoftheaters geweest. Wanneer er vroeger, in de tijden van het keizerrijk, geld te kort kwam, sprong de keizer bij, die de ontbrekende gelden uit zijn eigen zak betaalde. Thans is er geen keizer meer en men kan toch moeilijk van den tegenwoordigen president van de Oostenrijksche republiek verwachten, dat hij het voorbeeld van zijn rijken, gekroonden

voorganger volgt. Het Burgtheater en de Opera blikken op een lange en roemrijke geschiedenis terug. In het jaar 1926 vierde het Burgtheater zelfs al zijn honderdvijftigjarige bestaan. Vroeger bevond het zich in een ander gebouw, dat aan den Michaelerplatz, in het hartje van de binnenstad, stond. Het was een vrij klein theatertje, op welks dak zich

een adelaar verhief. Het was tegen een van de muren van den Hofburg, het voormalige keizerlijke paleis van de Habsburgers, aangeplakt. Het heette in den beginne nog niet Burgtheater, doch „Théâtre français près de la Cour" en de eerste tooneelspelers, die hierin optraden, waren Fransche acteurs, die men in 1754 uit Holland had laten komen. Men kon niet bepaald zeggen, dat zij

veel bijval vonden bij het Weensche publiek en dat zij veel opgang maakten, want de Weeners waren gewoon aan de grappige zoogenaamde „Hansworsten"-voorstellingen op den Mehlmarkt, die tegenwoordig Neuer Markt heet, en zij vonden de Fransche kunstenaars veel te aanstellerig en veel te gemaakt. Vorst Kaunitz, een van Maria Theresia's vertrouwelingen, door wiens tusschenkomst men ook onzen grooten landgenoot Gerhard van Swieten aan het hof van de keizerin had geroepen om hier haar lijfarts te worden, liet nieuwe tooneelspelers komen en in 1776 verhief keizer Jozef II, Maria Theresia's zoon en mede-regent, den schouwburg tot „Hof-und Nationaltheater". In den loop der tijden kwam dan de naam Burgtheater in zwang. Met „Burg" werd en wordt nog steeds de Hofburg bedoeld. Op den achtsten April van dat jaar — 1776 het was juist op Paaschmaandag — heeft de eerste opvoering in het aldus herdoopte theater plaats gevonden. Het programma vermeldde een blijspel in drie bedrijven, getiteld „Die Schwiegermutter" en een één-acter „Die indianische Witwe oder Der Scheiterhaufen". De namen van de stukken deden veel heerlijk en veel fraais vermoeden. Op het programma stond uitdrukkelijk vermeld, dat Herr Lange, een der tooneelspelers, „mit Pleureusen" op het tooneel zou verschijnen. Onder de namen van de acteurs kwam ook een Nederlander voor, zekere „Herr Bergopzoomer", die als baron Lindenreich zou optreden. De namen van

de auteurs der stukken werden niet genoemd. ☼ Op de theaterprogramma's stonden steeds tal van merkwaardige dingen vermeld. Op een programma van het jaar 1806 maakte men er het geëerde schouwburgpubliek op attent, dat „Madame Roose” in Schillers stuk „Die Jungfrau von Orleans” het afscheid van Jeanne d'Arc van haar vaderland met begeleiding van een harmonica zou declameeren. Toen men op den zevenentwintigsten September 1796 een patriottisch tooneelstuk van Stephanie opvoerde, dat „Die Freiwilligen” heette, kregen alle toeschouwers bij het binnentreden van de zaal een gedrukt exemplaar van het slotkoor van het lied, dat op het tooneel ten gehoor zou worden gebracht, opdat een ieder uit volle borst mee zou kunnen zingen. U ziet dus, dat Arnold Spoel ons Nederlanders eigenlijk in het geheel niets nieuws heeft gebracht! ☼ Ook werd op de programma's medegedeeld, wat voor voorwerpen door schouwburgbezoekers waren verloren. Men verzocht den eerlijken vindere deze dan tegen een hooge belooning bij de kassa van het theater af te geven. Tot 1848 werden de tooneelspeelsters op de programma's „Madame” zus en „Demoiselle” zoo genoemd. In dat revolutiejaar ontstond een heftige beweging tegen alles, wat „Welsch” oftewel Romaansch was. De Fransche uitdrukkingen werden nu weggelaten en in de plaats daarvan zette men „Frau” en „Fräulein” op het programma. ☼ Ook in de Opera deed zich de plotse-ling opgedoken Oostenrijksche nationalistische strooming zeer sterk gevoelen. Ook de Opera woonde vroeger in een ander gebouw, en wel in het zoogenaamde „Kärntnertor-theater”, dat evenals het voormalige huis van het Burgtheater in de tweede helft van de vorige eeuw werd afgebroken. Elk jaar speelde hier gedurende drie maanden een Italiaansche opera-troep. In 1848 nu werden de aanplakbiljetten van dit Italiaansche ensemble door oproerige studenten van de muren gescheurd. In de straten van de stad vonden tal van betoogingen tegen de Italiaansche kunstenaars plaats en de Oostenrijksche autoriteiten vonden het maar het beste den Italiaanschen directeur Balocchino zijn ontslag te geven. In 1853 werd de Opera tot „Kaiserliches und königliches Hofoperntheater” verheven. ☼ In December 1857 heeft keizer Frans Jozef, die toen zevenentwintig jaren telde, bevel gegeven alle vestingwerken en grachten, die het centrum omringden van de stad, welke zich naar alle richtingen had uitgebreid, te sloopen en te dempen. Op de plaats, waar zich de wallen en de grachten hadden bevonden, werden breede boulevards aangelegd, die thans gezamenlijk de prachtige Ringstrasse vormen. Aan beide zijden werden schitterende, paleisachtige gebouwen opgericht. Tot deze behooren het huidige Burgtheater en de tegenwoordige Opera. Met het bouwen van de Opera werd het eerst begonnen. Men trok het gebouw op volgens de ontwerpen van de bekende architecten Van der Null en Von Siccardsburg. Acht jaren duurde het, voor het gebouw voltooid was. Men heeft er liefst zes miljoen honderdvijfentigduizend guldens aan besteed. Van der Null, die het niet kon verdragen, dat hij in verschillende plannen gedwarsboomd werd, heeft twee jaren voor het gereed komen van het gebouw zelfmoord gepleegd. Von Siccardsburg stierf een half jaar vóór de opening. Op den vijftentwintigsten Mei 1869 had de eerste Opera-opvoering in het sprookjesachtig mooie gebouw plaats. Men gaf Mozarts

„Don Juan”. De keizer en zijn hofhouding woonden de feestelijkheid bij. De bloem van den Oostenrijk-Hongaarschen adel was in de zaal aanwezig. De prijzen van de plaatsen waren bijzonder hoog. Voor gewone parketplaatsen betaalde men dertig à veertig gulden. Gedurende eenigen tijd werd ook nog in het oude „Kärntnertor-theater” gespeeld. Op den negenden Februari 1870 werd dit voorgoed gesloten. Een van de grootste evenementen in het nieuwe Operagebouw was de „Uraufführung” van Richard Wagners geweldige werk „Die Meistersinger” op den zevenentwintigsten Februari 1870. ☼ Met

UTRECHT. ONDER DE STADHUISBRUG MET GEZICHT OP DE VISCHMARKT

Foto C. J. Steenberg

VALKGIER (*GYPOHIERAX ANGOLENSIS* GM.) UIT TROPISCH AFRIKA IN ARTIS

het bouwen van het Burgtheater is men later begonnen. In 1888 kwam het gereed. Het was volgens de ontwerpen van Von Semper en Von Hase-nauer opgericht. Op den veertienden October van dat jaar, een Zondag, werd het, eveneens in tegenwoordigheid van den keizer en diens hofhouding, op bijzonder feestelijke wijze geopend. Men gaf Grillparzers „Esther” en Schillers „Wallensteins Lager”, welke stukken voorafgegaan werden door een proloog, waarin de beroemde acteur Adolf Sonnenthal als „Der Geist des alten Burgtheaters” voor het voetlicht kwam en waarin ook „de Genius der Poëzie”, alsmede de dames Melpomene en Thalia op de planken kwamen. ☼ Het is natuurlijk ondoenlijk hier een overzicht van alle bekende stukken te geven, die in het Burgtheater in den loop der tijden werden opgevoerd, noch alle operawerken op te sommen, die in de Weensche Opera voor het voetlicht kwamen. Evenmin kan ik alle beroemde operazangers en

-zangeressen en Burgtheater-acteurs en -actrices opnoemen. Marie Jeritza is in heel de wereld bekend, te Weenen werd zij ontdekt en aan de Weensche Opera is zij groot geworden. Maria Nemeth, wier stem door den overleden Franz Schalk ontdekt werd, Lotte Lehman, die een der schoonste sopraanstemmen der wereld bezit Enid Szantho, Elisabeth Schumann, Alfred Piccaver, Marie Gutheil-Schoder, Leo Slezak, Richard Mayr, al deze namen zullen onafscheidelijk aan den roem van de Weensche Opera verbonden blijven, evenals men ten eeuwigen dage van Sonnenthal en Lewinsky, Lotte Medelsky en Hedwig Bleibtreu, Else Wohlgemut en Maria Mayen, Tressler, Paul Hartmann, Raoul Aslan (die een paar jaargeleden met enkele andere leden van het Burgtheater een tournee door ons land gemaakt heeft), Heine, Reimers en Zeska zal spreken. ☼ Even wil ik er nog aan herinneren, dat een onzer grootste Nederlandsche acteurs, Louis Bouwmeester, ongeveer tien jaar geleden voor een enthousiast publiek in het Weensche Burgtheater zijn onvergetelijken Shylock gespeeld heeft. ☼ Van de directeurs en dirigenten van de Weensche Opera wil ik slechts Gustav Mahler, Franz Schalk, Richard Strauss en den tegenwoordigen leider Clemens Krauss noemen. ☼ Het Burgtheater en de Opera zijn steeds de trots van elken Wiener geweest. Het zou werkelijk jammer zijn, wanneer een hunner een betreuenswaardigen dood zou moeten sterven.

Ontvangen Boeken. J. B. Wolters Uitgevers Mij. N.V. te Groningen zond ons toe: H. J. DOMMERHOLD, WAT WIJ ALLEN VAN DE HUISHOUDING WETEN MOETEN. Leerboekje voor Landbouw- en Huishoudscholen, geïllustreerd, gebonden f 1.90.

J. KOK, BEMESTINGSLEER, (7e herz. druk) en id., DIERKUNDE (9e herz. druk) resp. deel III en V der Handleiding bij het Onderwijs aan Land- en Tuinbouw cursussen. Prijs per deeltje f 0.85.

Ringstrasse vormen. Aan beide zijden werden schitterende, paleisachtige gebouwen opgericht. Tot deze behooren het huidige Burgtheater en de tegenwoordige Opera. Met het bouwen van de Opera werd het eerst begonnen. Men trok het gebouw op volgens de ontwerpen van de bekende architecten Van der Null en Von Siccardsburg. Acht jaren duurde het, voor het gebouw voltooid was. Men heeft er liefst zes miljoen honderdvijfentigduizend guldens aan besteed. Van der Null, die het niet kon verdragen, dat hij in verschillende plannen gedwarsboomd werd, heeft twee jaren voor het gereed komen van het gebouw zelfmoord gepleegd. Von Siccardsburg stierf een half jaar vóór de opening. Op den vijftentwintigsten Mei 1869 had de eerste Opera-opvoering in het sprookjesachtig mooie gebouw plaats. Men gaf Mozarts